

WEEKEND.GAZETA.PL



Polska Akcja Humanitarna

# pomocnik

dla rodziców i opiekunów  
nastolatków



DODATEK: Witaj, nowa szkoło!



DODATEK

**Witaj, nowa szkoła!**



## Witaj, nowa szkoła!

1 września tuż-tuż. Cieszyacie się? Nawet jeśli tak, jednocześnie możecie czuć się trochę niepewnie. Bo razem z początkiem roku szkolnego wszystkich nas czeka jakaś zmiana: przejście dziecka do nowej klasy, szkoły, nowe przedmioty, egzaminy, nowi ludzie. Zmiana to zawsze niepewność.

**Tym razem w „Pomocniku dla rodziców i opiekunów nastolatków” bierzemy więc na tapet zmianę szkoły.**

Pierwszy rodzaj zmiany to ta spodziewana. Dzieci z przedszkola idą do zerówki, z zerówki do podstawówki, potem do szkoły średniej. Jednym pójdzie gładko, drugim niekoniecznie.

Drugi rodzaj to zmiana przy okazji innych zmian, na przykład przeprowadzki. Nowy dom to często też nowa szkoła, w której trzeba się odnaleźć.

Trzeci typ zmiany to podyktowana tym, że w szkole jest dziecku z jakichś powodów źle i rozpoczyna naukę gdzie indziej, z nadzieją, że będzie lepiej. Tej zmiany rodzice bardzo się boją i często mówią dziecku: „Wytrzymaj”. Ale czy naprawdę „lepiej się przemęczyć”?

Jest wreszcie zmiana odmiana szkoły jako instytucji, w której nasze dzieci spędzają większość swojego życia. Czy rodzice i opiekunowie mają wpływ na to, w jakim miejscu uczą się i dorastają ich dzieci? Czy mogą tylko biernie poddawać się zmianom narzucanym z góry?

**O tym wszystkim rozmawiam z dr Magdaleną Śniegulską, psycholożką, wykładowczynią Szkoły Edukacji PAFW i UW oraz Uniwersytetu SWPS, pracującą z młodzieżą i dziećmi oraz rodzicami doświadczającymi trudności wychowawczych.**

# CZĘŚĆ I

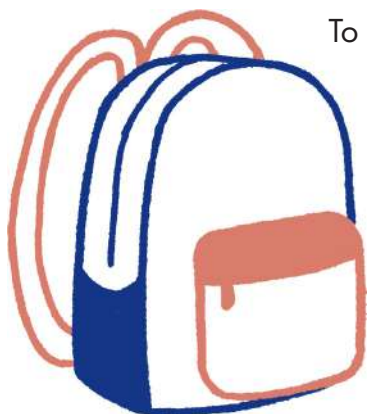
## Gdy boli brzuch przed 1 września

### **Pani doktor, czy zna pani dzieci, które cieszą się na rozpoczęcie roku szkolnego?**

Tak. (uśmiech) Prowadzę między innymi grupy terapeutyczne dla dzieci z trudnościami i podczas zabawy zapoznawczej całkiem często zdarza mi się słyszeć, jak mówią: „Niech wstaną wszyscy, którzy tak jak ja lubią szkołę”. Bardzo to jest radosne i budujące.

Myślę, że w 1 września jest pewna magia – dla większości dzieci ten dzień niesie nadzieję. Nawet te, które mają przykre doświadczenia ze szkołą, myślą sobie: „A może w tym roku będzie lepiej?”. Z kolei uczniowie podstawówki idą do szkoły średniej z wizją „wreszcie będę traktowany/a jak dorosły/a.

### **Jednak nie wszystkie dzieci i nastolatki się cieszą.**



To prawda, są dzieci, które powrotem do szkoły bardzo się martwią, nawet gdy świetnie sobie w szkole radzą. Dlaczego? Bo dwa miesiące wakacji to dla dziecka bardzo długo. Młody człowiek wraca do szkoły i nie wie, co tam zastanie. Czy będę akceptowany? Czy przyjaciółka to nadal przyjaciółka? Czy będę z nią siedzieć w ławce? A co z nauczycielami?

Lęk przed szkołą może pojawić się na bardzo różnych etapach edukacji. Dziecko może powiedzieć: „To szósta klasa, mamo, proszę cię, ty sobie wyobrażasz? Szósta klasa! Jak ja sobie poradzę?”. I bardzo trudno mu dostrzec i docenić, że już pięć klas ma za sobą. Dużo dzieje się w każdej warstwie szkolnego życia. Bo szkoła to nie tylko lekcje.

**I w ogóle od nich pani nie zaczęła. Przyczyny stresu dziecka nie muszą leżeć w tym, co się będzie działo na lekcji, tylko w tym, co zdarzy się na przerwie.**

Zdecydowanie. 45 minut matmy szybko minie. Ale ci ludzie będą ze mną cały dzień, cały tydzień. Żeby dziecku w ogóle chciało się uczyć, musi mieć poczucie przynależności do swojej klasy. Musi ją lubić albo przynajmniej nie może mu ona przeszkadzać.

### **A czego 1 września obawiają się rodzice?**

Zwykle czego innego niż dzieci. Z moich spotkań w gabinecie wynika, że boją się głównie edukacyjnej porażki dziecka. Warstwa społeczna, emocjonalna wypływa wtedy, gdy dziecko już ma kłopoty w klasie. Rodzic widzi, że relacje z grupą są ważne, albo boi się, że grupa zaszkodzi ocenom dziecka w dzienniku.

### **Po czym poznać, że nasze dziecko obawia się szkoły i to coś więcej niż zwykła uczniowska niechęć do siedzenia w ławce?**

Dzieci różnie reagują na stres. Są rodzice szczęśliwcy, którym dzieci mówią: „Okropnie się denerwuję”. Jasno formułują swoje obawy, umieją i chcą o nich powiedzieć. Ale są też dzieci, które nie umieją albo nie chcą mówić i inaczej manifestują lęki. Najczęściej to objawy somatyczne: zaczyna boleć brzuch, głowa, nadgarstek. Czasem rodzice odwiedzają więc szereg specjalistów. To dobrze, bo nie można objawów bagatelizować, ale też warto mieć z tyłu głowy, że to może być somatyzacja – objawy są w ciele, ale przyczyny tkwią w psychice.

Są dzieci, które zanim same się zorientują, że coś przeżywają, to się nawściekają, pokłócą ze wszystkimi, zrobią niezły kipisz. I dopiero po czasie zaczynamy dochodzić do tego, jaka jest ich potrzeba.

## Kiedy mogą się ujawnić te manifestacje niepokoju? Pod koniec wakacji?

To zależy. Na ogół, jak pojawia się wątek szkoły, kupujemy zeszyty, plecak i po jakimś czasie buch! Awantura. Czasem niby nic o szkole nie mówimy, ale zegar tyka, pojawiają się reklamy wyprawki. I dziecko zaczyna myśleć o szkole.

Ostatnio spotkałam siedmiolatka, który siedział pod kanapą i mówił, że nie pasuje do swojej rodziny, „czuje się niewidoczny i nieważny”. Zrobiło to na mnie wielkie wrażenie. Po czym powiedział mi, że jego ulubionym filmem jest „Nasze magiczne Encanto” – bohaterka to dziewczynka, która choć pochodzi z wyjątkowej, obdarzonej magicznymi mocami rodziny, sama ich nie posiada. Świetny film, zobaczyłam w nim dokładnie tę scenę – dziecka chowającego się pod kanapą. Chłopiec wykorzystał ją, by opowiedzieć o swoich uczuciach. Super!

## Rozmowę z dzieckiem przeprowadzamy, gdy mamy podejrzenie, że boi się powrotu do szkoły? Z nastolatkiem to może być trudne.

Dziś nastolatkami często czują się już 10-latkowie. I prawdą jest, że jeśli z dzieckiem nie rozmawialiśmy nigdy, to nie ma się co oszukiwać, że teraz nagle osiągniemy wyjątkowe porozumienie.

Rodzic jest dla nastolatka niezwykle ważny: jego akceptacja, zdanie. Natomiast on już nie zawsze jest do dzielenia się tym, co nastolatek przeżywa.

Jeżeli ze swoim nastolatkiem rozmawiamy, to mamy wspólny kod, język. I nawet jeśli młody człowiek się wścieka, możemy powiedzieć:





„Słuchaj, widzę, że coś się dzieje. Nie naciskam, żebyś mi teraz mówił, ale po prostu martwię się tą zmianą. Może chcesz pogadać z kimś innym. To daj mi tylko sygnał. No bo ja cię znam”. Może on powie, co go trapi, co się stało, ale nie mamie i nie tacie. I trzeba w ogóle docenić, że komuś powie.

## CZĘŚĆ II

### **Dzieciństwo zostaje w podstawówce**

**Znajoma mama nastolatki zaczynającej 1 września naukę w liceum powiedziała mi o zjawisku, które ją szokuje i nieco przeraża: dzieciaki, nim spotkają się w klasie, poznają się w sieci. Wyszukują się na Messengerze, zaczepiają, tworzą grupę. Jej zdaniem jest duża presja na „zagadanie do kogoś, żeby nie zostać samej w klasie”.**

Nie obawiałabym się tego. To tylko przeniesienie sytuacji, które istniały zawsze. Wchodzisz do szkoły i myślisz, że wszyscy traktują się na równo? Nie. Część zna się z podstawówki, z osiedla. Poznać kogoś, nim zaczniesz szkołę, to zredukować napięcie, odzyskać część kontroli. Dzięki temu można się też z kimś umówić, jak się ubrać na rozpoczęcie szkoły, żeby nie wyjść na kujona, ale też nie za bardzo na luzaka. A to jest strasznie ważne!

Kiedy słucham nastolatków, mnie bardziej zdumiewa, że jak idą do pierwszej klasy liceum ze swoją grupą z podstawówki, to tam niektórzy udają, że się nie znają.

#### **Jak to? Dlaczego?**

Żeby zacząć wszystko od nowa. Jeśli przez osiem lat podstawówki masz jakąś

etykietę, łatwo jej nie odkleisz. Liceum jest szansą na nowy start.

**Ja się natknęłam na relację chłopca, który obawia się, że po wakacjach w jego klasie będzie się gadać o dziewczynach. Jego to jeszcze nie interesuje.**

Jeśli młody człowiek ma poczucie, że jego dojrzewanie płciowe i tożsamości płciowej są nieterminowe – zbyt późne lub zbyt wczesne – to bardzo źle się z tym czuje. Pamiętam opowieść dr n. med. Katarzyny Bajszczak, psycholog, seksuolog klinicznej i psychoterapeutki poznawczo-behawioralnej: nastoletni pacjent wyznał jej, że nie pójdzie do szkoły, dopóki nie będzie mieć polucji. Wszyscy w jego klasie już mają i on tam nie pójdzie, dopóki to się nie wydarzy. I nie chodził!

Nie możemy oczekiwać, że każde dziecko, które czuje się nie na miejscu w swojej klasie, będzie bohaterem. Rola rodzica polega na tym, by pomógł dziecku znaleźć grupę, w której będzie ktoś podobny. Może być poza szkołą. Bo nieważne, jak bardzo rodzice będą zapewniać, że dziecko jest wspaniałe i kochane – ono potrzebuje akceptacji rówieśników.

**Co jeszcze dzieje się w głowie nastolatka, który idzie do szkoły średniej?**

Przede wszystkim to sankcjonuje wyrwanie się z dzieciństwa. Nastolatek potrzebuje grupy, która będzie równie „dorosła” jak on. I tu mogą być różne rozczarowania.

Może być tak, że ludzie w klasie są jednak dziecinni. Albo tak w kosmos dorośli, że powariowali. Zwłaszcza w prywatnych warszawskich liceach obserwuję nastolatków, którzy mają już jasny plan na życie.

**Od pierwszej klasy liceum wiem, że na studia idę na medycynę?**

Medycyna. Oksford! Zostać w Polsce na studia? Żenada, wtedy jesteś



przegrywem. I jeśli wpada się w taką narrację, a człowiek chciałby trochę siebie poznać, pobalować, to myśli: „Jezu, gdzie ja jestem?”. Jak tu się przyznać, że ja to chciałbym na filozofię w Warszawie?

Albo wręcz przeciwnie: „Wiem, że medycyna, muszę przysiąc, może nie od razu, ale jakoś zaplanować sobie naukę w czasie, a oni impreza za imprezą! Wybrałam sobie ten biol.-chem., to dobre liceum, a z kim ja chodzę do klasy?”.

Jest jeszcze kłopot skostniałej edukacji w Polsce, zwłaszcza w średnich szkołach. Rodzice słyszą na pierwszej wywiadówce: „Nie ufajcie. Oni kłamią”. I tak te dzieci są przez nauczycieli traktowane.

Jak sobie wymarzyłem pracę lekarza i co tydzień słyszę na biologii, jaki ze mnie idiota, to mogę czuć, że nie mam przyszłości. A pamiętajmy, że początek liceum to na ogół dół, tąpnięcie. Pytanie, kim ja właściwie jestem.



## CZĘŚĆ III

### Wyrwani z korzeniami

Zmiana w życiu dziecka często jest skorelowana ze zmianą w życiu jego rodziców. Mają już różne zasoby, system wsparcia, wielu rzeczy się o sobie dowiedzieli i mówią: zmieniam pracę, przeprowadzamy się, rozwodzimy.

**To opowiem pewną sytuację: znajomi z dużego miasta, rodzice 12- i 14-latki, marzyli o przeprowadzce w góry. Córki zaprotestowały. Powiedziały, że nie zmienią szkoły, nie zostawią znajomych. Rodzina została w mieście. Mamy tu wyraźny konflikt. Kto ma zdecydować?**

Piękny przykład. Pytanie o to, jak traktujemy rodzinę i gdzie są obszary, w których mogą decydować dzieci. Świetnie też pokazuje, że w rodzinie idziemy na kompromisy. „Mamy plany, ale poczekamy na ciebie, przeniesiemy się, jak pójdziesz na studia”. Przy czym nie każdy ma ten luksus.

### **Czasem trzeba się przeprowadzić i kropka.**

W takiej sytuacji niezwykle ważne jest, co mogę zrobić, żeby nie zrywać kontaktu mojego dziecka z jego środowiskiem. Wyrwanie z korzeniami to coś, z czym naprawdę niewiele osób umie sobie poradzić. Możemy na przykład umówić się z rodzicami przyjaciółki córki, że ona czasem wpadnie do nas na weekend.

### **Czy to znaczy, że „przeprowadzkowe” dzieci zwykle mają problemy w szkole?**

Niekoniecznie. Czasem zmiana jest na lepsze: tam nie miałem przyjaciół, tu mam, w szkole jest łatwiej, jestem gwiazdą z miasta, inni mnie słuchają. Ale czasem rodzice sobie nie uświadamiają, że jak się przenoszą z małego mieszkania w bloku do dużego domu pod miastem, to dla nich jest luksus, a dla dziecka dramat. Cóż z tego, że ma wielki pokój, jak nie ma kogo zaprosić?

O kolegów i znajomych dziecka trzeba zadbać. Jest wiele grup, które uczą kompetencji społecznych. Można zacząć od grupy aktywności pozaszkolnej.

### **Da się przygotować nastolatka na zmianę i domu, i szkoły?**

Na pewno trzeba mu wyjaśnić, co się teraz będzie działo, i zapytać, czy potrzebuje wsparcia. „Co cię najbardziej niepokoi?”

## **„Z kim będę mieszkać? Gdzie chodzić do szkoły? Co ze znajomymi?”**

Pytanie „Czego się boisz?” bardzo ułatwia poukładanie sobie spraw w głowie. Lęk uogólniony paraliżuje. Gdy zostanie nazwany, można szukać rozwiązań.

### **Jak często dzieci idą do szkoły z oczekiwaniem, żeby wszyscy je lubili?**

Każdy z nas chce być akceptowany. Ale czepiamy się tego „lubienia”, a wiele klas naprawdę lepiej by funkcjonowało, gdyby tam była po prostu akceptacja. Nie wszyscy muszą się kochać, ale mają sobie nie przeszkadzać. To coś innego.

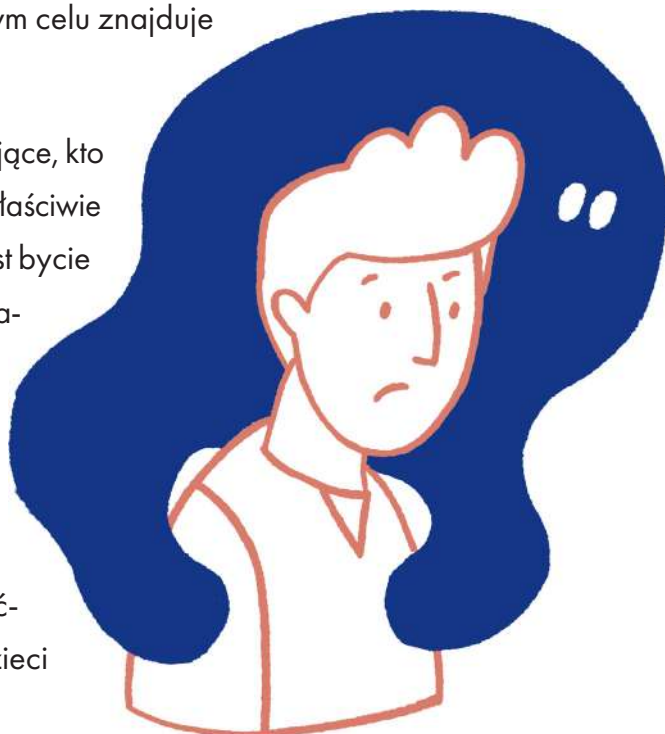
Rodzicom bardzo trudno jest zaakceptować to, że ich dziecko nie jest lubiane.

### **A czasem dziecka nie lubi cała klasa.**

I to jest już niezwykle trudne. Bardzo rzadko jest tak, że dziecko wchodzi do klasy i od razu go wszyscy nie lubią. Co się dzieje, że proces narasta? To złożone. Większość klas ma hierarchię. Ktoś jest na górze i walczy, by się tam utrzymać. Czasem w tym celu znajduje kogoś na dole.

Ale jak robi się badania sprawdzające, kto może być ofiarą, to wychodzi, że właściwie każdy. Czynnikiem chroniącym jest bycie w chociaż jednej dobrej relacji. I dlatego tak strasznie ważne jest, by rodzice uczyli dzieci budować relacje.

Instytut Badań Edukacyjnych przeprowadził rozmowy z dziećmi o przemocy rówieśniczej. I dzieci

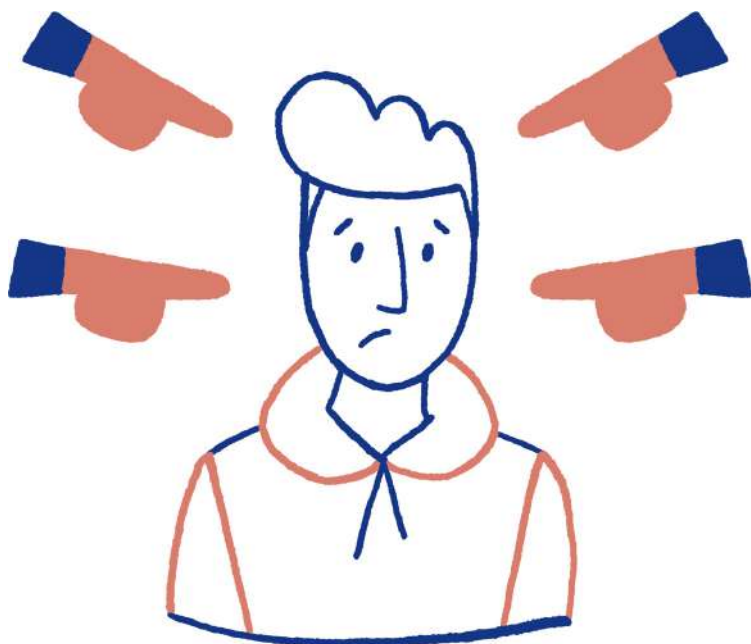


bardzo często mówiły, że kiedy przemoc i agresja wobec rówieśnika się zaczęły, to im się to nie podobało. Na początku to było trochę śmieszne, potem denerwujące, ale potem poszło już tak daleko, że uczniowie nie umieli zareagować. Po pierwsze, mieli wyrzuty sumienia, że nie reagowali wcześniej. Po drugie, bali się, że jak staną po stronie ofiary, to sami zostaną ofiarami. Zaczynali widzieć różne jej niefajne zachowania.

Dziś nie pracuje się z samym sprawcą przemocy, bo to nie zadziała. Ofiarę trzeba nauczyć siły i mocy. Inaczej dziecko włożone w nowe środowisko może znów stać się ofiarą. Albo – paradoksalnie – sprawcą.

### **To się zdarza?**

Zdarza się. I wcale nie tak rzadko. Ponieważ ofiary już nauczyły się dręczenia i żeby zapobiec powtórce swojego losu, znajdują kogoś na to miejsce. I potrafią być dużo gorsze niż ich oprawcy.



## CZĘŚĆ IV

# „Nie będziesz tu chodził!”

### **Kiedy należy myśleć o zmianie szkoły?**

Kiedy dziecko mówi: „Ja już tam nie wytrzymam”. Wtedy zabranie dziecka ze szkoły bywa jedynym rozwiązaniem. Przy czym trzeba rozważyć wszystkie za i przeciw i pamiętać, że to nigdy nie rozwiązuje wszystkich problemów.

Dlatego zastanówmy się wspólnie, co zrobimy, żeby w następnej szkole było łatwiej. Przegadajmy ze specjalistą, z czego wynikają kłopoty dziecka. Pomyślmy też, jakie cechy powinna mieć nowa szkoła. To nie musi być droga szkoła prywatna. Opcji – przynajmniej w dużym mieście – jest dziś wiele. Czasem rodzice decydują się na nauczanie domowe, ale w systemie tutorskim, żeby całkiem nie wyrwać dziecka z grupy rówieśniczej (wtedy dzieci, które mają nauczanie domowe, spotykają się w określonym miejscu i na przykład w środy jest tutor biologii, a w czwartki fizyki). Są szkoły fundacyjne. Z oddziałami integracyjnymi. Zwykłe, systemowe, ale z bardzo otwartymi dyrektorami, o których wiadomo, że współpracują z rodzicami, podchodzą do uczniów indywidualnie, dbają o nauczycieli. Trzeba rozpuścić wici, umówić się w różnych szkołach na spotkania.

### **Zna pani dzieci, które zmieniają szkołę kilkakrotnie?**

Czasami dziecko jest w trzeciej klasie i ma na koncie cztery–pięć zmian.

### **W trzeciej klasie szkoły średniej?**

Nie, podstawówki. Kiedyś przyszła do mnie mama i powiedziała, że córka miała problemy z systemem edukacji od przedszkola. W przedszkolu wychowawcy zamykali ją w składziku, bo nie radzili sobie z jej niekonwencjonalnym

zachowaniem. I z całego pobytu w przedszkolu najbardziej lubiła ten składzik, bo miała w nim wreszcie święty spokój. (śmiej) Bardzo zdolna dziewczynka.

Nasz system nie radzi sobie z pewnymi dziećmi: „niegrzecznymi”, „nierokującymi”. Znam rodziców, którzy trafiają do szkoły prywatnej i tam też słyszą, że „muszą dziecko zabrać”. Czasem takie dziecko nie powinno być w systemie. Czasem w końcu trafia na szkołę, gdzie nie wiadomo, o co się wszyscy czepiali – uczy się, jest lubiane. Tak po prostu.

## **I co tam się mogło wydarzyć?**

Bardzo często jest nauczyciel, który wierzy, że dziecku się uda. Tylko tyle i aż tyle. I dobra klasa, która właśnie akceptuje. To jest skarb.

## **Co takie wciąż przenoszone dziecko słyszy od rodziców?**

Na szczęście większość rodziców mówi: „Nie podoba mi się ta szkoła, nie będziesz tam chodzić!”. Wtedy dziecku jest trochę łatwiej, bo nie słyszy, że to jego wina, nie wchodzi do kolejnej szkoły z myślą: „Tu będzie tak samo”.

Dzieci, które się źle zachowują, bardzo często siebie nie lubią. Nie potrafią się inaczej zachowywać. To jest dla nich prawdziwy dramat. Myślą: „Jestem zły”.

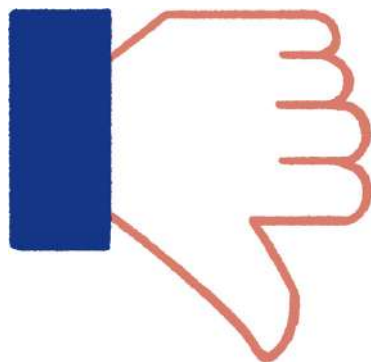
## **„Jestem zły” to komunikat z zewnątrz?**

Tak. „Ty debilu, znowu się nie nauczyłeś”. Bardzo szybko podchwytyje to klasa. Jak „wszystko, co złe, to Jaś”, to nawet jak Jasia nie ma, a coś złego się wydarza, wszyscy wiedzą, że to przez niego.

## **Wina Tuska.**

Otóż to. (śmiej) Jaś jest w szkole takim Tuskiem.

## **Czy szkoła może zniszczyć dziecko?**



Oczywiście. Tak jak zgadzam się z tym, że dzieci bywają bardzo trudne, tak szkoła powinna kooperować z rodzicem dla dobra dziecka, a nie zawsze to robi.

## **Rodzice niekiedy spychają odpowiedzialność za wychowanie dziecka na szkołę, a szkoła na rodziców. Kto ma wychowywać dziecko w czasie, który spędza w szkole?**

To mój ulubiony dylemat: czy szkoła wychowuje? Otóż nawet jak mówi, że nie, to przekazuje wartości, standardy, prawdy społeczne. Czyli wychowuje! Nauczyciel powinien ustalać zasady w klasie i jasno je komunikować – dzieciom i rodzicom. Niestety, polscy nauczyciele są pod tym względem nieprzemakalni. Mówią: „To nie działa”. Kiedyś byłam na obserwacji w pewnej szkole. Przeczytałam sobie zasady: „1. Nie jemy i nie pijemy na lekcji”. Patrzę, a pani idzie na koniec sali, szykuje sobie herbatę, wraca do biurka i zaczyna lekcję. Jaki to jest sygnał? Że zasady to fikcja.

## **Wróćmy jeszcze do zmiany szkoły. Rodzice zwykle boją się przенosić dziecko w trakcie roku szkolnego, więc mówią mi: „Wytrzymaj”.**

A dziecko mówi: „Nie wytrzymam”. Zmiany w ciągu roku są dość trudne, choćby dlatego, że wcześniej nie można się z nową szkołą zapoznać. Łatwiej zmienić szkołę, jeśli dziecko może przyjść „na próbę”, pobyć trochę w klasie. Są szkoły, które to umożliwiają, przygotowują dla dziecka tydzień zapoznawczy: może uczestniczyć w lekcjach, poznać rówieśników, po szkole oprowadza je uczeń, nie nauczyciel. Klasę również przygotowuje się na przyjęcie nowej osoby. I po tygodniu już dość dobrze wiadomo, czego dziecko potrzebuje, czy się zaaklimatyzuje, czy klasa je zaakceptuje. Słowem: czy to ma szansę się udać. Naprawdę już wiele szkół to potrafi.

## **Iść z dzieckiem do specjalisty przed zmianą szkoły?**

Ja lubię procedurę trzystopniową. Najpierw przychodzi rodzic i mówi, jaka



jest jego perspektywa.

Następnie psycholog idzie na obserwację do szkoły, w naturalnym środowisku dziecka. Bo czasem dziecko twierdzi, że nikt go nie lubi, a widzimy, że ciągle ktoś do niego podchodzi, mówi „cześć”. Wtedy jest inny rodzaj interwencji – nie mówimy: „Janek kłamie, nic się tam nie dzieje!”, tylko zastanawiamy się, dlaczego Janek tak widzi świat.

Potem psycholog powinien się spotkać z dzieckiem, zobaczyć, jaka jest jego perspektywa, jakie są jego potrzeby. I dopiero po tych trzech spotkaniach można zrobić plan działania i zobaczyć, czy w ogóle jestem w stanie tej rodzinie pomóc i spełnić jej oczekiwania. Bo może nie. Tata mówi: „Ja bym chciał, żeby Janek był przebojowy, żeby był liderem”. A Janek jest cichy i liderem nie będzie. Ale zawsze warto podjąć się współpracy, bo można być tym jednym dorosłym, który stanie za Jankiem murem. A to ma wielką moc.

## **Dziecko, które doświadczyło w szkole krzywdy, na przykład hejtu, zawsze potrzebuje terapii indywidualnej?**

To zależy. W tej chwili jest wiele programów, które angażują szkołę – pracuje się nie tylko z ofiarą, ale także z całą społecznością – na przykład ReSchool. Te programy pokazują dziecku, że bycie ofiarą może przydarzyć się każdemu. Uczy się dziecko reagowania na różne sytuacje i poszukiwania sojuszników. Rozpoznawania osób, które są wrogocielami.

## **Kim?**

Wrogociel to taki przyjaciel-wróg: „Po szkole cię znam, ale w szkole to sorry, nie”. Gdy gnębią dziecko, może stać się obserwatorem, ale nie udzieli wsparcia.

**Usłyszałam kiedyś szokującą historię dziewczynki, której koleżanka na koniec podstawówki wysłała SMS i przyznała, że kolegowwała się z nią tylko dla szkolnych korzyści. Że w liceum poszuka sobie nowej ofiary.**

Długo uważano, że zaburzenia osobowości diagnozuje się dopiero w dorosłości. Nadal tego pilnujemy, natomiast dobrze wiemy, że pewne czynniki ryzyka pojawiają się wcześniej. Takie dzieci istnieją. Gdyby to była moja córka, chciałabym, żeby ktoś mi powiedział o jej zachowaniu. Ona może się świetnie maskować w domu. A to wymaga interwencji, bo potem może być coraz trudniej.

### **Czy zdarzają się pani klienci-rodzice, którzy przenoszą dziecko do innej szkoły, bo „w tej dziecko się nie rozwija”?**

O tak. „Kiedyś chciało iść na medycynę, a teraz chce być fryzjerką”. Jeśli dziecko jest zadowolone, ma przyjaciół, ale chce być fryzjerką, to rodzice powinni się opamiętać.

## CZĘŚĆ V

### **Zmiana przyjdzie**

#### **A czy samą szkołę da się zmienić?**

Da się. Przeczytam pani, co napisał jeden z moich pacjentów, 11-latek, zapytany, co to znaczy „dobry nauczyciel”: „Potrzebuję, żeby mój nauczyciel był miły i naprawdę lubił uczyć. Chciałbym, żeby w szkole nie było ocen cyfrowych. Wolałbym, żeby nauczyciel powiedział mi, co zrobiłem dobrze, a nad czym muszę jeszcze pracować i jak to zrobić, żeby następnym razem było lepiej. Taką informację zwrotną. Chciałbym, żeby był otwarty na nowe tematy lekcji, pytania, ciekawy sposób prowadzenia lekcji. Żeby docenił moją pracę, ja naprawdę na ogół się bardzo staram. Żeby przychodził do szkoły nie tylko zarabiać na życie, ale z chęci nauczania, nie od niechcenia. Potrzebuję, żeby nauczyciel dbał o komfort ucznia – czasami naprawdę lepiej nie siedzieć w ławce, tylko leżeć na podłodze, to pomaga się skupić. Kiedy jestem chory albo z innego powodu nieobecny, potrzebuję, żeby to nauczyciel wprowadził mnie w temat.

Nie lubię nudnych prac domowych, ale robienie map myśli, plakatów czy pisanie ciekawych wypracowań – bardzo lubię. Lubię, kiedy nauczyciel proponuje prace w grupach lub w parach, bo współpraca jest ważna, ale wolę, kiedy sami możemy się dobierać. Kiedy ktoś się czasem wtrąci, to żeby nie było od razu konsekwencji, bo to, co chce powiedzieć uczeń, jest ważne tu i teraz. Humor jest ważny. Nauczyciel powinien czasem opowiedzieć dowcipy i żeby każdy uczeń był nauczony”.

## **Imponujące.**

To jest bardzo dobra wskazówka dla szkół i nauczycieli. Rozczulająca, bo to chłopiec ze spektrum autyzmu, który nienawidzi pracy w parach. (śmiech) Ale już się nauczył, że to ważne. Co też pokazuje, że dzieci zrobią najtrudniejszą rzecz dla nauczyciela, którego lubią.

Spotykam wielu nauczycieli, którym się chce. Są zatroskani stanem swoich dzieci: „Magda, co z tego, że ich nauczę matematyki, jak im się nie będzie chciało żyć? No więc zadaję im taką pracę domową, że mają iść na spacer”. Nawet w systemowej szkole da się być takim nauczycielem.

**Ale co robić, żeby oni byli? Dziś mówi się więcej o tym, że nauczyciele znikają z zawodu, bo czują się przeciążeni i niedocenieni. Polska szkoła to szkoła ministra Czarnka, z podręcznikiem do HiT-u na sztandarze.**

Atmosfera jest fatalna, ale pamiętajmy, że podstawa programowa jest wytyczną. Nauczyciel nie musi używać tego podręcznika do HiT-u, może uczyć z innego. Niestety z HiT-em polega na tym, że będą go uczyli zmęczeni, sfrustrowani ludzie, którzy dostali gotowca i może nie chcą im się szukać alternatyw. Dlatego nauczyciele bardzo potrzebują wsparcia grup rodziców, którzy powiedzą: „Nie życzymy sobie tego podręcznika w naszej klasie”.



**pomocnik** 

dla rodziców i opiekunów  
nastolatków

## Co się dzieje z naszymi dziećmi?

To pytanie zadaje sobie chyba większość rodziców i opiekunów nastolatków.

To samo pytanie powraca ze zdwojoną siłą, gdy czytamy kolejne doniesienia o coraz gorszej kondycji psychicznej polskich dzieci, braku wolnych łóżek na dziecięcych oddziałach psychiatrycznych czy – te najstraszniejsze – o następnym dziecku, które odebrało sobie życie. Coś jest nie tak.

Co? Odpowiedź na to pytanie nie jest prosta, bo i indywidualne historie dzieci bywają bardzo skomplikowane. W wielu przypadkach jednak powracają podobne wątki: samotność, krzywda, brak poczucia sensu oraz brak zaufania i wsparcia ze strony dorosłych. Specjaliści mówią wprost: wszystko, w tym kryzys psychiczny, zaczyna się w domu, czasem w grupie rówieśniczej. **Nikt nie rodzi się z umiejętnościami rodzicielskimi, za to prawie wszyscy boimy się o swoje dzieci, co – paradoksalnie – zamiast nas do nich zbliżyć, często jeszcze bardziej nas od nich oddala.**

Oczywiście nie brakuje rodziców i opiekunów uważnych na dziecięce czy nastoletnie potrzeby. Ale nawet im może być trudno dostrzec, że dziecko z czymś się zmagają. Jeszcze trudniej przyznać, że się to widzi, bo – jak piszą w *Pomocniku* jego autorki – „zagłuszamy niepokój, ponieważ nie mamy już miejsca na barkach, by nieść kolejny ciężar”. Niełatwo też prosić o pomoc. Pójście z dzieckiem do psychiatry czy na terapię, zwłaszcza w mniejszych miejscowościach, to w Polsce wciąż wstydliva sprawa. A często po prostu problem logistyczny – gdy nie ma jak dojechać do specjalisty lub koszty leczenia przekraczają możliwości rodziny.

**Jedno jest pewne: zmierzenie się z trudną sytuacją i sięgnięcie po pomoc – również dla siebie – to nie słabość, lecz wyraz wielkiej odwagi i odpowiedzialności. To supermoc.**

Dlatego, drogi Rodzicu i Opiekunie, dziękujemy, że sięgasz po *Pomocnik*. To pierwszy krok i zachęta do tego, byś mógł dalej zgłębiać temat. Mamy nadzieję, że będzie on dla ciebie źródłem nie tylko wiedzy i odwagi, lecz także otuchy.

### Autorki i Redakcja

\*Jesteśmy świadome tego, że określenia typu „syn”, „córka” oraz zaimki płciowe „jej”, „jego” nie wyczerpują różnorodności tożsamości. Na potrzeby *Pomocnika* zastosowałyśmy jednak tego typu uproszczenia. Prosimy o wyrozumiałość.



**Sobotni poranek, w końcu wyczekany weekend, chwila wytchnienia po ciężkim tygodniu pracy.** Z radością myślisz o kubku kawy wypitej bez pośpiechu. Poprzedniego wieczoru umówiliście się z domownikami na wspólne śniadanie. Włączasz waszą ulubioną stację radiową, robisz królewską jajecznicę. Wszystko gotowe. Siadasz przy stole i... czekasz albo czekacie, wy, dorośli, sami nad stygnącym posiłkiem. Wołasz raz, drugi, trzeci... Słyszysz obrazone: „No przecież idę”. Zanim zjawi się ten ukochany człowiek, który jeszcze niedawno przyczepiony do ubrania ograniczał ci ruchy, a dziś jest niedotykalnym nastolatkiem, po twoim dobrym nastroju nie ma śladu. Gryziesz się w język, żeby nie powiedzieć czegoś niemiłego. Lub wręcz przeciwnie – w pierwszych słowach skierowanych do dziecka wylewasz całą frustrację. Teraz już wszyscy w milczeniu jecie zimną jajecznicę. A miało być tak pięknie...



**Ferie.** Myślisz: w końcu mamy chwilę, żeby pobyć razem, jak za dawnych lat pograć w gry, wybrać się na wycieczkę albo basen. Kiedy snujesz rodzinne plany, twoje dziecko siedzi z nosem w telefonie i wymienia wiadomości z kilkunastoma znajomymi naraz. Na uwagę: „Myślałam/łem, że wreszcie porozmawiamy, porobimy coś razem”, rzuca nieobecne: „No przecież jestem tu, słucham”.



**Poniedziałek, środa, a może to już czwartek?** Pewne jest, że przez całą dzień dziecko zamieniło z Tobą dwa zdania, i to wcale nie złożone. Za to gdy w drzwiach domu stoją koledzy ze szkoły, ze zdumieniem obserwujesz, jak syn czy córka z krnąbrnego, burczącego małolata przeobraża się w uśmiechniętą od ucha do ucha, trajkoczącą i zaangażowaną młodą osobę. Brzmi znajomo? Czujesz się odrzucona/y? Nie rozumiesz, czemu z rówieśnikami może normalnie rozmawiać, a z tobą nie?

Po kolejnej kłótni o sposób ubierania się, godziny spędzone w łazience, złe oceny i siedzenie całymi dniami przed komputerem czujesz się jak po maratonie? Szukasz recepty, jak przejść z wycieńczającej pogoni w delikatny truchcik? Dobrze trafiłaś/łeś. W kolejnej części *Pomocnika* podpowiemy, jak poprawić komunikację z nastolatkiem.

Chcemy cię też uspokoić: **wszystkie opisane powyżej przykłady zachowań nastolatków, które wyprowadzają nas, dorosłych, z równowagi, to naturalny etap w rozwoju każdego dziecka i nie da się go uniknąć.** Co więcej, jest on nastolatkowi absolutnie niezbędny. Oddalenie od rodziców, bunt, zmienne nastroje, tzw. burza hormonalna – choć dla nas to wszystko bywa bardzo trudnym, nawet bolesnym doświadczeniem, młodemu człowiekowi umożliwia konieczną i rozwojowo pożądaną separację od rodziców i przygotowuje go do dorosłości. I chociaż nastolatki sprawiają wrażenie, że wszystko wiedzą najlepiej, to tak naprawdę są zagubieni i odczuwają ogromne napięcie i lęk. I to samo czują rodzice. Warto o tym pamiętać podczas ciągnących się sporów i dyskusji. **W końcu gdzie dziecko ma się nauczyć wyrażania własnego zdania i obrony prawa do bycia sobą, jeśli nie w domu?**

**Adolescencję trzeba przetrwać.**

**Donald Woods Winnicott,**  
psychoanalityk, twórca pojęcia „wystarczająco dobra matka”

\*Adolescencja – wiek młodzieńczy, etap między dzieciństwem a dorosłością.



# Generacja Z, czyli „cyfrowe dzieci”. Jakie są naprawdę?

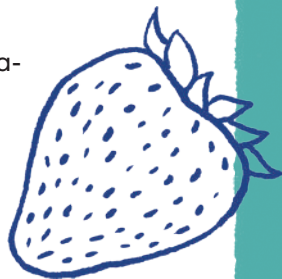
„Cyfrowe dzieci”, od urodzenia mające dostęp do urządzeń ekranowych (smartfon, iPad, gry konsolowe itp.) i internetu, nazywane bywają „pokoleniem truskawek” (bardzo łatwo je urazić) lub „pokoleniem płatków śniegu” (postrzegają siebie jako wyjątkowe i niepowtarzalne). W mediach często przedstawiane są jako egoistyczne i roszczeniowe, a te stereotypy wzbudzają u wielu dorosłych krytykę i niechęć.

Tymczasem, jak wynika z badania „GEN Z”, przeprowadzonego specjalnie dla Gazeta.pl przez agencję Y&Lovers, portret nastolatków jest dużo bardziej złożony. „Zetki” są zagubione, obciążone ogromną presją i bardzo zmęczone. Co je najbardziej stresuje? Wymieniają m.in.: bezsilność (np. wobec problemów globalnych, jak kryzys klimatyczny czy pandemia), presję (na osiągnięcie w życiu sukcesu, który – jak sądzą – zależy wyłącznie od nich), zagubienie (od rodziców dostają często dużo wolności, ale mało drogowskazów, słyszą tylko: „Postępuj tak, byś był/a szczęśliwy/a”) i marnowanie życia (uważają, że wciąż muszą robić coś, by osiągnąć sukces, a to sprawia, że winią się za wszelką beczynność).

Nastolatki dobrze wiedzą, że przesadzają z telefonem, ale ich ciągła obecność w sieci wynika w ogromnym stopniu z syndromu FOMO (ang. Fear of Missing Out), czyli strachu przed byciem wykluczonym, a ten z kolei powoduje przebodźcowanie. W rezultacie uciekają w treści mało wartościowe z punktu widzenia wielu dorosłych (np. na TikToku) czy gry komputerowe. Robią to, bo potrzebują się odciąć od nadmiaru bodźców, odpocząć i poprawić sobie humor.

Co ciekawe, to rodzice, a nie tylko rówieśnicy, są dla współczesnych nastolatków bardzo ważnym punktem odniesienia i wsparciem, na jakie liczą w trudnych chwilach.

Określenia takie jak „milenialsi” czy „pokolenie Z” są efektowne medialnie, ale pamiętajmy też, że to duże uproszczenie. Dzieci i nastolatki są różni. Twoje nastoletnie dziecko może więc być całkiem inne i/lub zupełnie nie odnajdywać siebie w powyższych wynikach badań.



\*Badanie ilościowe i jakościowe zostało przeprowadzone przez Y&Lovers dla portalu Gazeta.pl w 2021 r.

Moim zdaniem Gen Z to będzie pokolenie albo najlepszych psychologów, albo najgorszych. Najlepszych, bo jesteśmy pokoleniem najbardziej uświadomionym, jeżeli chodzi o emocje, żyjemy bardziej z nimi połączeni niż inne pokolenia. A najgorszym, bo jesteśmy tak chorzy i mamy taki czarny humor, że czasem to sama się boję.

**Oliwka, 16 lat**

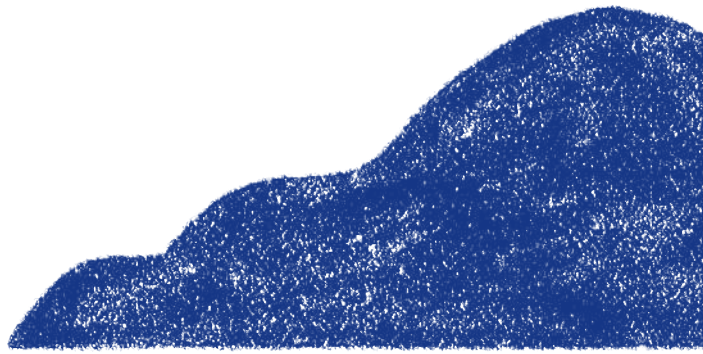
Z jednej strony buntują się, a z drugiej chcieliby dostać wyraźne drogowskazy, jacy mają być, kim mają być i jaki jest ten świat. [...] Zapewne rodzice dzisiejszych nastolatków też nie mają na te pytania jasnej odpowiedzi.

**prof. Irena Namysłowska**

w rozmowie z Cezarym Gawrysiem i Katarzyną Jabłońską,  
z książki *Od rodziny nie można uciec*

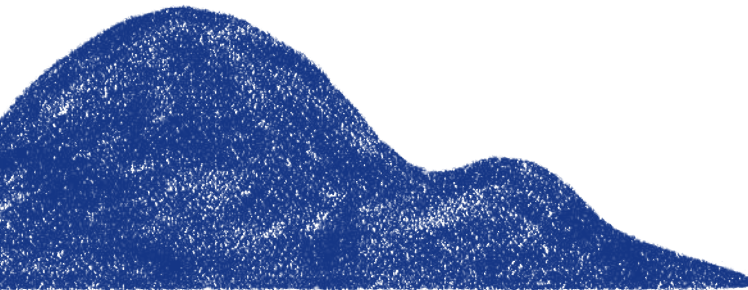
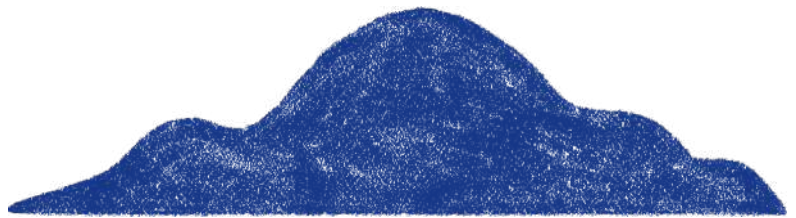






CZĘŚĆ I

# Sygnaty



Od dnia narodzin dziecka musimy być non stop czujni. Żywimy więc nadzieję, że jak tylko nastolatek zacznie się usamodzielniać, zwolni nas z obowiązku życia w ciągłej gotowości. Wreszcie będziemy mogli przestać się martwić, że gdy tylko wyjdziemy do toalety, rozbije sobie głowę o kant stołu. Tymczasem, o ironio, to okres nastoletni – gdy w głowie dziecka mnóstwo się dzieje, a my w dużym stopniu tracimy nad nim kontrolę – napawa nas jeszcze większym lękiem.

Na nastolatków czeka wiele zagrożeń. Jednym z poważniejszych i dotyczącym dziś coraz większą liczbę młodych ludzi są częste stany obniżonego nastroju, które negatywnie wpływają na codzienne funkcjonowanie. **Mogą się one prze-rodzić w depresję, a ta może współwystępować z innymi zaburzeniami, m.in. lękowymi, adaptacyjnymi czy kompulsywno-obsesyjnymi. Depresji w skrajnych przypadkach mogą towarzyszyć myśli lub próby samobójcze.** Depresja może się też świetnie maskować. Bywa, że uwidacznia się pod postacią zaburzeń odżywiania – anoreksji czy bulimii – lub problemów z koncentracją, które mogą wpłynąć choćby na gwałtowne pogorszenie ocen w szkole.

### Co myśli nastolatek w epizodzie depresyjnym:



## Martwić się czy nie?

Wielu rodziców i opiekunów zastanawia się, jak rozpoznać, czy z ich dzieckiem dzieje się coś niedobrego. Gdzie przebiega granica między tym, co jest zwykłym dojrzewaniem, a tym, co powinno wzbudzić niepokój? Niełatwo odpowiedzieć na to pytanie, ale na pewno ważny jest czas trwania sygnałów ostrzegawczych oraz jak bardzo wpływa to na funkcjonowanie dziecka.

### Przykład 1:

Jeśli twoja córka rozstała się z chłopakiem, od kilku dni bardzo to przeżywa, popłakuje, złości się i nie radzi sobie z emocjami, ale poza tym funkcjonuje w miarę zwyczajnie, chodzi do szkoły, widuje się ze znajomymi i nie rezygnuje z ulubionych czynności, to daj jej się wypłakać i pogodzić ze stratą. Jeżeli jednak rozpacz trwa tygodniami i negatywnie wpływa na codzienną rutynę, nastolatka zamyka się w pokoju, nie chce rozmawiać nawet z rówieśnikami i rezygnuje z dotychczasowych aktywności, możecie mieć do czynienia z epizodem depresyjnym, a wtedy należy poszukać pomocy.

### Przykład 2:

Współcześni nastolatki żyją w świecie wirtualnym, trudno ich odkleić od smartfonów i laptopów. Ale twój syn prawie nie wstaje od komputera, rękami i nogami broni się przed spotkaniami w realu, złe oceny w szkole usprawiedliwia kłopotami z koncentracją, a na zakaz grania reaguje wybuchami złości i agresją? W takiej sytuacji koniecznie dowiedz się, czy nie ucieka w świat wirtualny przed trapiącymi go problemami. Może sobie z czymś nie radzi i woli zagłuszać nieprzyjemne myśli? Dla nastolatka rozmowa o trudnych przeżyciach jest... trudna. Wymaga od ciebie zastanowienia się, jak ją ułatwić. Takt i delikatność na pewno się przydadzą. W dalszej części *Pomocnika* znajdziesz rady, jak rozmawiać z nastolatkiem.

## Nastolatek + Pandemia = Bardzo Niedobra Para

Większość nastolatków mierzy się obecnie ze **skutkami zdalnego nauczania i destrukcyjnym wpływem pandemii** na ich życie. Wzrosło poczucie osamotnienia nas wszystkich, ale rok czy dwa lata izolacji dla piętnastolatka są znacznie silniejszym czynnikiem zaburzającym niż dla jego rodziców lub opiekunów. Zawieszane czy zerwane przyjaźnie, ograniczenie kontaktów twarzą w twarz, lęk i niepokój o zdrowie własne i bliskich, utrata poczucia bezpieczeństwa – nie radzi sobie z tym większość dorosłych, a co dopiero dzieci i nastolatki. Już samo nagłe zachwianie rytmu zadań szkolnych i domowych oraz znaczne wydłużenie czasu spędzanego przed ekranami sprawia, że nasze dzieci są bardziej narażone na uzależnienie od komputera czy smartfona, trudności emocjonalne, a także zanik kompetencji społecznych.



“ W pandemii dzieci doświadczyły dysonansu poznawczego: dotychczas były musztrowane, że za dużo siedzą przed komputerem, a teraz ten sam rodzic i autorytet każe im spędzać przed komputerem nawet po kilkanaście godzin dziennie. ”

**Robert Mentel, psycholog**



## A może samo przejdzie?

Jesteśmy zabiegani, często nerwowi i mało uważni, myślimy: „To tylko lenistwo”, „Przejdzie mu”, „Każda dziewczyna w tym wieku ma kompleksy i się odchudza”. Zagłuszamy niepokój, ponieważ nie mamy już miejsca na barkach, żeby nieść kolejny ciężar. Trudności dziecka z tygodnia na tydzień się pogłębiają, czuje się ono coraz bardziej samotne, przytłoczone czarnymi myślami i wewnętrznym bólem. Dlatego podarowanie mu chwili prawdziwej uważności i reakcja na niepokojące sygnały to nasz obowiązek.

**Jeśli dziecko cierpi, samo sobie nie poradzi.**

Dziecko ma wiedzieć, że wszystko, co dzieje się w jego życiu, **to nie są JEGO, lecz NASZE – rodziny – sprawy.**

**Dziecko nie ma bać się rodzica ani o rodzica.** Nie może słyszeć np.: „Jak nie zdasz do następnej klasy, to ja dostanę zawału”.

Rodzic ma być ostoją dziecka, mówić mu: „**Cokolwiek się stanie, wracaj do domu**”.

**Dr Ewa Woydytło-Osiatyńska, psycholożka**

### Zatrzymaj się na moment i pomyśl:

1. Przypomnij sobie siebie w nastoletnim wieku. Z jakimi największymi trudnościami się wtedy zmagateś/łaś?
2. Odpowiedz sobie na pytanie: czy zbudowałem/łam bezpieczny dom dla

swojego dziecka? Czy może do mnie przyjść i bez lęku opowiedzieć o wszystkim?

## Za młodzi na depresję?



Depresja nie patrzy na wiek, płeć czy status materialny, zachorować może każdy. Szacuje się, że w Polsce na depresję choruje ok. 1,5 mln osób.



Depresja może się kryć nawet w pozornie wesołej, uśmiechniętej osobie.



Najmłodsze dziecko w Polsce ze zdiagnozowaną depresją miało trzy lata, a najmłodsze dziecko, które odebrało sobie życie – osiem lat.



Już 9 proc. dzieci i młodzieży w Polsce (ok. 630 tys. młodych osób) wymaga specjalistycznej opieki psychologicznej i psychiatrycznej.



Aż 72 proc. dzieci doświadczyło w swoim życiu przynajmniej jednej z form krzywdzenia, np. wyśmiewania, bicia, szarpania, głodzenia itp. (dane Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, 2018).



Z ogólnopolskiego badania Rzecznika Praw Dziecka wynika, że co siódme dziecko w Polsce odczuwa niezadowolenie ze swojego życia (dane z 2021 r.).



Blisko 70 proc. nastolatków LGBT+ ma myśli samobójcze (dane Kampanii Przeciw Homofobii, Fundacji Trans-Fuzja i Lambdy Warszawa).



## Darmowe i fachowe wsparcie psychologiczne dla osób LGBT+

➤ (z tą listę swojemu dziecku, możesz też skorzystać ze wsparcia jako osoba bliska):

22 628 52 52 – Lambda Warszawa, telefon zaufania dla osób LGBT+

➤ i ich bliskich, czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 18.00–21.00; można też wysłać e-mail: [poradnictwo@lambdawarszawa.org](mailto:poradnictwo@lambdawarszawa.org)

[kontakt@grupa-stonewall.pl](mailto:kontakt@grupa-stonewall.pl) – indywidualne wsparcie psychologiczne

Grupy Stonewall dla osób LGBT+ (stacjonarne lub online, po umówieniu

➤ się z osobą dyżurującą) dla młodzieży powyżej 16. roku życia, osób transpłciowych, biseksualnych i ich rodziców, działają też grupy tematyczne (spotkania w Poznaniu), więcej informacji: [grupa-stonewall.pl](http://grupa-stonewall.pl)

[bezpieczniej@kph.org.pl](mailto:bezpieczniej@kph.org.pl) – adres mailowy Kampanii Przeciw Homofobii

dla osób, które w związku ze swoją orientacją seksualną doświadczają

przemocy, nękania w szkole, trudności z samoakceptacją lub trudności

➤ w rodzinie; na stronie [kph.org.pl](http://kph.org.pl) można znaleźć też listę rekomendowanych przez KPH psychologów i terapeutów z całej Polski udzielających

➤ wsparcia osobom LGBT+ i ich bliskim

możesz zadzwonić pod każdy z numerów telefonów zaufania ze strony 28

cenne i wiarygodne informacje oraz jeszcze szerszą listę miejsc, w których

możesz szukać wsparcia, znajdziesz na stronie organizacji Miłość Nie

Wyklucza ([mnw.org.pl](http://mnw.org.pl)); jeśli nie ma tam odpowiedzi na twoje pytanie,

możesz je przestać na adres: [kontakt@mnw.org.pl](mailto:kontakt@mnw.org.pl)

**Rodzicu, Opiekunie, zapoznaj się z sygnałami, które mogą być objawami depresji lub świadczyć o innym kryzysie psychicznym w życiu twojego dziecka.** Przemyśl, czy i ile z nich go dotyczy.

Działaj. W kolejnych częściach *Pomocnika* dowiesz się, do kogo się udać po wsparcie i jak wyglądają poszczególne formy pomocy. Odwagi! Nie jesteś

>/a. Wielu rodziców i opiekunów boryka się z podobnymi wyzwaniami.

> **Niepokojące sygnały w zachowaniu nastolatka to:**

- > długotrwałe i znaczne obniżenie nastroju,
- > izolacja, lęk przed wychodzeniem z domu,
- > co najmniej dwutygodniowe problemy ze snem, np. nadmierna senność lub bezsenność,
- > brak dbałości o siebie, higienę i ubranie,
- > spędzanie dni w łóżku,
- > utrata zainteresowań i porzucenie aktywności, które wcześniej sprawiały radość,
- > apatia, niemal codzienny brak energii, zmęczenie bez konkretnej przyczyny, brak motywacji do działania,
- > samookaleczanie, głodzenie się, objadanie i inne zachowania autodestrukcyjne, sięganie po alkohol, papierosy, narkotyki, dopalacze, inne używki,
- > niskie poczucie własnej wartości i brak wiary we własne możliwości – powtarzanie „jestem do niczego”, „nic nie potrafię”, „jestem brzydki/a, gruba/y, głupi/a”, nadmierne poczucie winy czy brak zaufania i szacunku do samego siebie,
- > zachowania agresywne, gnębienie słabszych,
- > deklarowany brak marzeń i planów dalekosiężnych,

## Czy to na pewno depresja?

Zdiagnozowanie depresji u nastolatka bywa trudniejsze niż u dorosłego, bo jej oznaki mogą być „nietypowe”, np. zamiast smutkiem, wycofaniem i brakiem energii może przejawiać się wybuchami złości, agresją i pobudzeniem. Skąd więc pewność, że to depresja, a nie lęk czy stres?

**Depresja ma jasno określone kryteria diagnostyczne,** a psychiatrzy i psycholodzy dysponują szeregiem narzędzi, od pogłębionej rozmowy z osobą i obserwacji jej zachowania w gabinecie po różne kwestionariusze. Dlatego to właśnie specjaliście należy powierzyć diagnozę nastolatka w kryzysie.







CZĘŚĆ II

# Co robić?





Jeśli po przejrzaniu listy kończącej pierwszą część *Pomocnika* dostrzegasz niepokojące sygnały w zachowaniu dziecka, to zapewne poczułeś/łaś ogromny niepokój. Odkrycie, że z dzieckiem może dziać się coś niedobrego, dla większości rodziców jest bardzo trudnym doświadczeniem. Nie ignoruj sytuacji i staraj się nie obwiniać siebie ani dziecka, lecz działać. Najważniejsze pytanie brzmi: co teraz?

## Porozmawiajcie. Ale jak?

**Zacznij od szczerzej rozmowy z dzieckiem.** Być może myślisz sobie: „Jasne, łatwo powiedzieć, tylko jak mam rozmawiać, skoro syn/córka nie chce, zamyka się w pokoju, nie słucha?”. Odpowiedź brzmi: małymi krokami. Uzbrój się w cierpliwość. Najlepszą metodą skłonienia dziecka do zwierzeń jest zbudowanie zaufania między wami, a to nie wydarzy się od razu.

### 1. Słuchaj, a nie tylko mów

Wielu rodziców uważa, że dziecko ma po prostu słuchać i wykonywać polecenia, bo przecież to dorośli wiedzą lepiej. Gdy pojawia się problem, chcielibyśmy go rozwiązać jedną „poważną” rozmową. Jeśli mamy czas, przygotowujemy sobie 90 proc. jej przebiegu, w tym cały zestaw rad i uwag, które mają nakierować dziecko na „właściwy” tor myślenia. Takie podejście – choć kryje się za nim oczywista troska – zakłada monolog, a to podstawowy błąd. Ile razy usłyszałeś/łaś od syna czy córki, że go/jej nie słuchasz albo nie ma sensu z tobą gadać, bo i tak wiesz swoje? Sztywna postawa rodzica, czyli zadawanie wciąż tych samych pytań, niesłuchanie odpowiedzi i pouczanie nastolatka sprawiają, że jego odpowiedzi z tygodnia na tydzień skracają się do urywków zdań. Wtedy nie ma mowy o dzieleniu się z rodzicem ważnymi rzeczami. Nastolatek zwierzy się wtedy, gdy zaufa.



Rozmowa to nie tylko mówienie, ale przede wszystkim słuchanie drugiej strony. Otwórz się na uczucia, emocje i potrzeby dziecka. Daj mu odczuć, że naprawdę interesuje cię to, co mówi. Jeśli nie zgadzasz się z jego argumentami lub podejrzewasz, że nie jest szczere, ugryź się w język, przemilcz drobne nieścisłości. Życzliwe podejście, spokój i cierpliwość to twoi sprzymierzeńcy. Licząc na otwartość i zaufanie dziecka, sam/a je okaż.

Oto dwa przykłady dobrej komunikacji.

### Przykład 1:

Wchodzisz do pokoju nastolatka, pokój wygląda jak po zrzuconiu bomby, a syn jakby nigdy nic walczy z zombi w grze komputerowej. Przesłanek do zrobienia awantury jest aż nadto, ale zastanów się, co zyskasz? Spróbuj przełamać schemat. Możesz powiedzieć: „Kibicuję ci. Powiedz mi, jak uda ci się przejść ten level. Aha, no i jak skończysz, to sprzątnij, proszę, te ubrania i zanieś naczynia do zmywarki”. Co się stało? Nie skrytykowałeś/łaś faktu, że syn gra, ani innych jego cech, lecz okazałeś/łaś zainteresowanie ważną dla niego sprawą, a jednocześnie jasno wyraziłeś/łaś swoją prośbę.

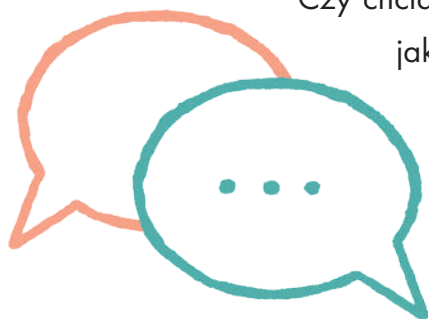
### Przykład 2:

Nastolatka wraca ze szkoły do domu i mówi: „Ta baba od matmy jest okropna, specjalnie dawała mi trudne zadania, żebym wyszła na głupią przed całą klasą”. Wiesz, że córka cały poprzedni wieczór spędziła na pogawędkach z koleżankami i nie przyłożyła się zbytnio do nauki. Mimo to, zamiast mówić: „Gdybyś się nauczyła, to by się nie wydarzyło”, możesz ją wesprzeć: „Rozumiem, że to była trudna sytuacja” lub: „Widzę, że jesteś zła na nauczycielkę”. Tutaj warto dodać konstruktywne wskazówki, np. żeby powtórzyła materiał z koleżankami lub zrobiła więcej ćwiczeń. Córka poczuje, że jej uczucia są ważne i jej nie oceniasz, a to może ją zachęcić do dzielenia się również trudniejszymi przeżyciami.

“ Od rodziców słyszę czasem oczekiwanie, że dziecko uda się „wyregulować” jedną poważną rozmową lub jedną wizytą u specjalisty. Jakby chodziło o zacinający się toster. Tymczasem najważniejsze procesy wychowania i najsilniejszy wpływ na kształtowanie dziecka i jego dalsze życie dokonują się każdego dnia. W tym, jak rodzic rano dziecko budzi, jak szykuje mu śniadanie, jak wygląda każdy dzień. Warto stale to sobie uświadamiać.

**dr Aleksandra Piotrowska, psycholog** ”

## 2. Szkoła to niejedyny temat



Czy chciałbyś/chciałabyś ciągle rozmawiać tylko o tym, jak było w pracy, i stale być oceniany/a za swoje zawodowe sukcesy i porażki? Pewnie nie. Nie prowadzaj więc rozmów z dzieckiem wyłącznie do tego, co w szkole. To ważny, ale tylko wycinek jego codzienności. Na pewno ma też zainteresowania lub pasje, plany, marzenia. Możecie rozmawiać o przyjaźniach, serialach,

filmach, muzyce, książkach czy grach komputerowych. Niech nauka i stopnie nie zdominują całej waszej relacji.

## 3. Bez oceniania, bez pretensji

Złota zasada komunikacji brzmi: nie oceniaj. Naucz się wypowiadać zdania w taki sposób, żeby opisywać sytuację i udzielać informacji, a nie wyrażać pretensje. Mów jasno i krótko. Prosty komunikat to klucz do sukcesu.



### Przykład:

Syn wziął prysznic, zalał całą łazienkę i znowu nie wytarł wody z podłogi. Zamiast mówić: „Ile razy mam ci powtarzać, że masz zetrzeć wodę z podłogi po prysznicu?”, opisz to, co widzisz: „Synku, na podłodze w łazience jest woda”. Udziel informacji: „Mam przez nią mokre skarpetki”. Możesz odwołać się do własnych uczuć: „Nie lubię chodzić po mokrej podłodze”.

## 4. Mów z wyczuciem o emocjach i sytuacji w domu

Czy zastanawiałeś/łaś się kiedykolwiek nad tym, ile twoje dziecko wie o sytuacji w waszym domu? Albo o twoich uczuciach i emocjach? O tym, co przeżywasz, gdy córka jedzie na drugi koniec miasta spotkać się ze znajomymi i nie wraca o umówionej godzinie? Jeśli zamiast o 22 zjawi się o 22.30, a ty zaczniesz mówić, że jest nieodpowiedzialna i ma cię gdzieś, skończy się awanturą, fochem i wzajemnym niezrozumieniem. Zamiast tego powiedz jej, jak bardzo się bałeś/łaś przez te pół godziny. Wynegocjujcie godziny powrotu i ustalcie zasadę, że córka zawsze dzwoni, by uprzedzić o spóźnieniu. Dzieci lubią umowy, zwłaszcza gdy obie strony ich dotrzymują. Niech nastolatek ma szansę uszanować twój lęk, ale ty też szanuj jego wolność i potrzeby. Lęk to nie powód, by zamykać dziecko w klatce.

### Przykład 1:

Syn marzy o markowych butach. Nie wie, że rata kredytu za mieszkanie właśnie wzrosła wam o kilkaset złotych miesięcznie i nie ma mowy o ekstrawydatkach. Zamiast kategorycznej odmowy zakupu i komentarza: „Masz całą szafę butów, w dodatku wszystkie brudne!”, spróbuj szczerze, ale bez straszenia i wzbudzania poczucia winy, zapoznać syna z waszą sytuacją finansową. Możesz powiedzieć: „Słuchaj, będziemy teraz płacić o 500 zł więcej za mieszkanie, więc na razie nie stać nas na nowe buty dla ciebie. Może razem się zastanowimy, jak na nie odłożyć?”. Umiejętne wprowadzanie dzieci w rodzinne sprawy i pytanie ich o zdanie sprawia, że czują się ważne.

## Przykład 2:

Wracasz z wywiadówki, dziecko ma sporo dwój. Ochrzczasz je i zabraniasz mu grać na komputerze. Sprawdź, co by się stało, gdybyś zamiast tego powiedział/a: „Wiesz co, bardzo się martwię, że masz coraz gorsze oceny w szkole. Chciałbym/chciałabym, żebyś poszedł/poszła do dobrego liceum, tego blisko domu, ale jak tak dalej będzie, to się tam nie dostaniesz. Powiedz mi, proszę, czego ty chcesz, jakie masz plany? I czy coś cię trapi?”. Pamiętaj, żeby zawsze pytać o zdanie i cierpliwie słuchać, jak widzi to druga strona.

## 5. Szanuj granice nastolatka

Kogo z nas nie kusiło, by pod nieobecność dziecka pod płaszczykiem troski sprawdzić, co przeglądało w Google’u lub pisało na Messengerze... Respektowanie praw i prywatności nastolatków to trudny temat, zwłaszcza dla tych z nas, którzy mają problem z przyznaniem dzieciom podmiotowości. Niby wiemy, że są odrębnymi jednostkami, ale czasem trudno nie traktować ich jako nam podległych. Podłuchiwanie pod drzwiami, wchodzenie bez pukania, szperanie w pokoju, gdy dziecko jest w szkole – jedynym usprawiedliwieniem takich działań jest realne zagrożenie zdrowia i życia dziecka. W każdej innej sytuacji to przekraczanie granic i duże nadużycie.

### Co zrobić, gdy podczas rozmowy stracisz cierpliwość?

Zdarza ci się wybuchnąć i powiedzieć parę nieprzyjemnych słów? Nie jesteś sam/a. Żaden rodzic nie jest idealny i czasem opanowanie złości i gniewu w kontaktach z nastolatkiem może być bardzo trudne, zwłaszcza gdy czujesz bezsilność. Nie da się wyłączyć emocji lub udawać, że ich nie ma. Nawet w wyniku drobnych, ale codziennie kumulujących się stresów, zmęczenia i niewyspania możesz powiedzieć coś, czego potem będziesz gorzko żałować.

**Dlatego tak ważna jest refleksja JUŻ PO. To nie dzieci nas denerwują, to my denerwujemy się na dzieci.**

Warto przeanalizować własne emocje, a gdy zraniliśmy nastolatka słowami – po prostu przeprosić. Zawsze możesz powiedzieć: „Zbyt ostro cię potraktowałem/łam, powiedziałem/łam to w złości, wcale tak nie myślę”. Przeproszenie dziecka nie jest wyrazem słabości i raczej wzbudzi uznanie w jego oczach niż przeciwnie.

Rodzic nie musi być perfekcyjny. Wystarczy, że będzie uważny.

**Mirosława Kątna, psycholog,**

przewodnicząca stowarzyszenia Komitet Ochrony Praw Dziecka

### **Pytania, które możesz zadać dziecku, aby dowiedzieć się, jak się czuje i co u niego słychać:**

- Widzę, że ostatnio jesteś smutny/a, co się dzieje?
- Kasia dawno u nas nie była. Jak tam wasza znajomość, robiłyście razem coś fajnego?
- Niedługo twoje urodziny, jak chciałbyś/chciałabyś je spędzić?
- Od dwóch tygodni nie byłeś/łaś na basenie. Jest jakiś powód, że zrobiłeś/łaś sobie przerwę?
- Dawno nie pokazywałeś/łaś mi nowych rysunków, może masz coś nowego?
- Ostatnio myślałam/łem o tej sytuacji z koleżanką, która cię popchnęła. Jak wyglądają teraz wasze relacje w szkole?

## Lista słów zakazanych w rozmowie z nastolatkiem:

- > Przesadzasz.
- > Wydaje ci się.
- > Co ty tam wiesz.
- > Jesteś za młody/a na takie problemy.
- > Dorośniesz, to zrozumiesz/to porozmawiamy.
- > I ty mówisz, że jesteś... (np. zmęczona po czterech lekcjach, treningu itd.).
- > Przestań się wygłupiać (w reakcji na deklarację dziecka, że nie chce mu się żyć, lub na inne niepokojące sformułowania).
- > Weź się w garść (w przypadku, gdy dziecko jest smutne i mówi, że nie ma siły np. wstać z łóżka).
- > Porób coś, idź na rower.
- > Przestań się mazać, przecież nic się nie stało.
- > Daj spokój, na pewno nie jest tak źle.
- > Ty nigdy.../Ty zawsze... (np. „Z tobą zawsze są problemy”).
- > Czy choć raz nie możesz czegoś zrobić dobrze?
- > Jesteś rozpieszczony/a i leniwy/a.
- > Powinieneś/powinnaś być wdzięczny/a.
- > Chcesz mnie wykończyć?
- > To przez ciebie.
- > Wpędzisz mnie do grobu.
- > Nie mógłbyś/mogłabyś być jak Ala? Jej rodzice mają święty spokój.
- > Mógłbyś/mogłabyś sobie sam/a zacząć radzić.
- > Inni mają gorzej.



## Lista słów wypowiedzianych przez dziecko, na które szczególnie warto zwrócić uwagę:

- Nienawidzę szkoły (lub innego miejsca), nigdy więcej tam nie pójdę.
- Wszystkie dzieciaki w klasie są głupie.
- Byłoby wam lepiej beze mnie.
- Moje życie nie ma sensu.
- Nic mi się nie chce.
- Nie mam siły tego/nic zrobić.
- Dajcie mi wszyscy spokój.
- Jestem beznadziejna/y, nic nie potrafię.

Bliskość z dzieckiem buduj codziennie: rozmową, szczerym zainteresowaniem jego sprawami. Fajnie spędzicie czas, np. robiąc drzewo genealogiczne waszej rodziny albo grając w planszówki. A może jedną niedzielę w miesiącu możecie od początku do końca spędzać dokładnie tak, jak dziecko sobie wymarzy? Poznaj też rodziców jego kolegów i koleżanek ze szkoły, wymieńcie się numerami telefonów, umówcie na herbatę, bądźcie dla siebie siecią wsparcia i wymiany informacji.

## Jak wzmocnić dziecko po powrocie do szkoły po pandemii lub innej dłuższej przerwie?

Obecnie wielu z nas mierzy się z negatywnymi skutkami wymuszonej izolacji z powodu pandemii koronawirusa. Konieczność pracy czy nauki z domu okazała się bardzo obciążająca, szczególnie dla osób, które mieszkają na małych metrażach. Przebywanie ze sobą dwadzieścia cztery godziny na dobę jest wielką próbą. Z podwójną, a może nawet potrójną siłą dokuczają nam przywary domowników. Powstaje masa memów nawiązujących do wzajemnego






poirytowania. „Czy możesz tak głośno nie mrugać?” świetnie obrazuje poziom zniecierpliwienia. Dlatego w dobie pandemii jeszcze ważniejsza staje się konstruktywna komunikacja w rodzinie.

Dzieci szczególnie mocno odczuły izolację od szkoły, przyjaciół, aktywności pozaszkolnych. Podobne doświadczenia mogą mieć dzieci, które np. z powodu choroby czy hospitalizacji przez długi czas pozostawały odcięte od rówieśników. Ponowna aklimatyzacja do warunków szkolnych i lęk przed odrzuceniem przez grupę rówieśniczą mogą sprawić, że nastolatek poczuje się przytłoczony. My, jako rodzice, możemy swoją postawą znacząco wpłynąć na jego samopoczucie. Jak?

Na przykład zaproponować mu spotkanie ze znajomymi w naszym domu lub pozwolić na wizytę u kogoś, nawet jeśli dotychczas miało zakaz wyjść w środku tygodnia. Warto też porozmawiać z wychowawcą klasy i pedagogiem, poprosić o obserwację i „okres ochronny” dla dziecka. Rozmowa z nastolatkiem, interesowanie się jego uczuciami i radość z drobnych sukcesów będą równie pomocne. Jeśli powrót okaże się trudniejszy, niż przypuszczaliście, zawsze można skorzystać ze wsparcia lekarza (np. wziąć dla dziecka zwolnienie ze szkoły na jakiś czas).

W 2021 r. aż 1496 dzieci i nastolatków poniżej 18. roku życia próbowało się zabić. To aż o 77 % więcej niż rok wcześniej (dane Komendy Głównej Policji).

**Jeśli twoje dziecko ma myśli samobójcze, często mówi o śmierci, sugeruje, że świat będzie lepszy bez niego, NIE CZEKAJ – REAGUJ!**

-  Zadzwoń pod bezpłatny i anonimowy Telefon dla Rodziców i Nauczycieli w sprawie Bezpieczeństwa Dzieci 800 100 100 i dowiedz się, jak postępować.
-  Umów wizytę u psychologa lub psychiatry.
-  Zapoznaj się z ofertą Telefonu Zaufania dla Dzieci i Młodzieży 116 111 i poinformuj dziecko, że tam również może szukać wsparcia.

## Gdzie szukać pomocy, gdy rozmowa nie wystarcza?

Stajesz na głowie, żeby poprawić relacje z dzieckiem, pracujesz nad swoim zachowaniem i uczysz się komunikować, a efektów brak? Z bólem serca obserwujesz, jak twoje dziecko gaśnie, izoluje się i cierpi? **To już czas, by sięgnąć po pomoc.**

Dla nas, rodziców i opiekunów, nieumiejętność pomocy własnemu dziecku często wiąże się z poczuciem winy, bezradności i lęku przed oceną ze strony otoczenia. Gdy problemem nie jest już rozbite kolano czy zaginiony miś, lecz stany depresyjne czy lękowe, najważniejsza staje się **umiejętność szybkiego znalezienia pomocy.** Zajmują się tym specjaliści wyszkoleni w pomaganiu młodym ludziom doświadczającym kryzysu. Ważne jest również to, by ratując dziecko w kryzysie, nie doprowadzić do kryzysu własnego lub pozostałych członków rodziny.

Możesz skorzystać z telefonów zaufania, wsparcia organizacji pozarządowych, poradni czy przychodni, które organizują świetlice i zajęcia dla dzieci, a także z konsultacji u specjalistów: pedagoga, psychologa, psychiatry, psychoterapeuty. Wachlarz możliwości jest szeroki, a wartość terapeutyczną ma nie tylko klasyczna psychoterapia! Poniżej znajdziesz garść wskazówek.

### Telefony zaufania

Na początek rozmowa telefoniczna może być łatwiejsza niż spotkanie twarzą w twarz z psychologiem czy psychiatrą. Warto podsunąć dziecku myśl o telefonie zaufania lub samemu/samej z niego skorzystać. Telefon zapewnia anonimowość i zwykle jest bezpłatny (płatne według stawki operatora są połączenia stacjonarne). Jest też najszybszą formą kontaktu z fachowcem. Poniżej znajdziesz numery telefonów polecane przez nasze ekspertki.



## Możesz zadzwonić pod jeden z poniższych numerów:

- 116 111 – ogólnopolski, bezpłatny i anonimowy Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży, prowadzony przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, czynny 7 dni w tygodniu przez całą dobę
- 800 100 100 – Telefon dla Rodziców i Nauczycieli w sprawie Bezpieczeństwa Dzieci, prowadzony przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, bezpłatny i anonimowy, czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 12.00–15.00
- 800 120 002 – Ogólnopolski Telefon dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, bezpłatny i całodobowy
- 22 635 93 92 – Młodzieżowy Telefon Zaufania Grupy Ponton, czynny w piątki w godzinach 16.00–20.00 (porady w zakresie: przemocy seksualnej, antykoncepcji, zdrowia seksualnego, ciała i higieny, seksu, relacji), połączenie jest płatne według stawki operatora
- Niektóre instytucje krajowe czy organizacje pozarządowe oferują jeszcze bardziej wyspecjalizowane wsparcie. Istnieje np. bezpłatny telefon wsparcia dla osób w żałobie Fundacji Nagle Sami 800 108 108 (czynny od poniedziałku do piątku w godzinach 14.00–20.00) i dwie ogólnopolskie infolinie dla osób uzależnionych: 801 199 990 – od narkotyków (bezpłatny, czynny codziennie w godzinach 16.00–21.00) i 801 899 880 – od czynności, tzw. uzależnienia behawioralne (np. od smartfona i social mediów, płatny, czynny codziennie w godzinach 17.00–22.00)

## Specjaliści: pedagog, psycholog, psychoterapeuta, psychiatra

Już we wstępie do *Pomocnika* była mowa o tym, że pójście z dzieckiem do psychologa, psychiatry czy psychoterapeuty to nie powód do wstydu. Przecież nie krępijemy się wizytą u internisty, a psychika może chorować tak samo jak ciało. Na szczęście podejście do specjalistów zdrowia psychicznego powoli się zmienia – świadczą o tym chociażby długie kolejki do ich gabinetów. No właśnie...

Kiedy będziesz szukać lekarza lub terapeuty dla dziecka, pewnie nieraz odbijesz się od ściany. Gdy już przełamiesz się i zadzwonisz, by umówić dziecko na wizytę w ramach NFZ, możesz usłyszeć: „Zapraszamy za pół roku”. Nawet na prywatną konsultację trzeba niekiedy czekać kilka tygodni, tak duże jest teraz zapotrzebowanie. Do tego dochodzą ceny: prywatna wizyta u psychiatry dziecięcego to koszt minimum 250 zł (plus koszty leków), a jedna sesja terapii – co najmniej 150 zł, przy czym trzeba się liczyć nawet z dwiema sesjami tygodniowo przez wiele miesięcy.

### Czy wiesz, czym zajmują się poszczególni specjaliści?

#### PEDAGOG/PSYCHOLOG SZKOLNY

„Wspieram dzieci i rodziców lub opiekunów, możecie więc przyjść do mnie razem z dzieckiem lub każde osobno. Współpracuję z nauczycielami. Pomogę wstępnie określić sytuację wychowawczą dziecka, jego indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, przyczyny niepowodzeń w szkole, mocne i słabsze strony. W przypadku kryzysu w szkole lub rodzinie mogę udzielić porady, ale też przeprowadzić interwencję czy mediację i zainicjować różne formy pomocy w szkole i poza nią”.





## PSYCHOLOG

„Wszyscy psychologowie są po studiach psychologicznych, ale szkolimy się w różnych technikach i metodach pracy. Jeszcze przed wizytą możesz sprawdzić to na mojej stronie albo dopytać przez telefon. Mamy specjalizacje lub dodatkowe szkolenia, np. w zakresie pracy z nastolatkami LGBT+, które mierzą się ze szczególnymi wyzwaniami. W gabinecie przeprowadzam szczegółowy wywiad, a czasem dodatkowe testy psychologiczne, by określić potrzeby pacjenta. Mogę udzielić rad i podpowiedzi, ale z reguły nakierowuję na szukanie własnych rozwiązań. Nie pracuję z pacjentem nad przewyżnianiem zaburzeń, deficytów czy pogłębianych problemów w funkcjonowaniu – tym zwykle zajmuje się psychoterapeuta”.

## PSYCHOTERAPEUTA

„Jestem po kursie psychoterapii. Dzięki dodatkowemu stażowi klinicznemu i superwizji (omawiam i konsultuję przypadki z innym doświadczonym terapeutą) możemy pracować nad głębszymi zaburzeniami i deficytami. Rzadko udzielam rad, raczej pomagam w odnalezieniu własnych rozwiązań, dlatego psychoterapia – indywidualna lub grupowa – często trwa kilka miesięcy, a nawet lat, i jest skuteczna. Pracuję według wybranego nurtu i specjalizuję się w określonych tematach i metodach pracy. Sprawdź więc, czy mam doświadczenie w pracy z młodzieżą i czy proponowany przeze mnie sposób pracy wam odpowiada”.



## PSYCHIATRA DZIECIĘCY

(do niego należy zgłosić się z dzieckiem i nastolatkiem)

„Jestem lekarzem, zajmuję się zdrowiem psychicznym i jego zaburzeniami, więc znam kryteria diagnostyczne chorób i zaburzeń. Jako lekarz mogę przepisać leki i wypisać zwolnienie lekarskie, a także doradzić najlepsze sposoby uzupełnienia leczenia, np. terapię”.



## **Co robić, jeśli nie ma terminu u specjalisty dla twojego dziecka, termin jest zbyt odległy i nie możecie tyle czekać lub nie stać cię na prywatne leczenie?**

W oczekiwaniu na prywatną wizytę lub w ramach NFZ warto sięgnąć po inne dostępne rozwiązania. Możesz zadzwonić pod wspomniane wcześniej numery telefonów zaufania i dowiedzieć się, jak pomóc dziecku od zaraz, lub zgłosić się po poradę do szkolnego psychologa albo pedagoga, jeśli szkoła go zatrudnia. Warto też skorzystać z oferty organizacji pozarządowych i świetlic, a także poradni i przychodni zdrowia psychicznego.

### **Organizacje pozarządowe: ogólnopolskie i lokalne w twojej okolicy**

Na poziomie ogólnopolskim działa kilka organizacji pozarządowych (tzw. NGO-sów) skupionych wokół pomocy dzieciom i młodzieży. Na ich stronach internetowych można znaleźć wiele przydatnych informacji. Do zaufanych organizacji i instytucji zajmujących się problematyką zdrowia psychicznego należą Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę i Komitet Ochrony Praw Dziecka.

W twojej okolicy zapewne działają też lokalne organizacje pozarządowe, które realizują ciekawe projekty dla młodzieży, np. prowadzą **światlice oferujące warsztaty rozwojowe, zajęcia rekreacyjne, a nawet darmowe, indywidualne i grupowe konsultacje z psychologami i psychoterapeutami**. Społeczność świetlicowa może być dużym wsparciem dla młodych osób w trudnym okresie dorastania: mogą one tam rozwijać swoje pasje, ale też uczestniczyć np. w treningach kontroli złości, pracować nad uczuciami i emocjami. Krótko mówiąc – przebywać w bezpiecznym środowisku pod czujnym i troskliwym okiem trenerów i prowadzących zajęcia, ale przede wszystkim bez presji związanej ze szkołą, spotkać nowe osoby, w tym rówieśników, którzy mierzą się z podobnymi trudnościami. Dla młodego człowieka, który sądzi, że tylko on jeden na całym świecie „tak ma”, podobne spotkania mają nieocenioną wartość terapeutyczną.

**NGO-sy w ramach prowadzonych projektów często zatrudniają psychologów, psychoterapeutów i/lub socjoterapeutów. Warto więc regularnie sprawdzać ich ofertę i spróbować zapisać do nich dziecko, ponieważ może to przyspieszyć kontakt ze specjalistą.**

## **Jak znaleźć fajną świetlicę dla nastolatka?**

- >** Wejdź na stronę [www.ngo.pl](http://www.ngo.pl). Znajdziesz tam listę organizacji, a używając filtrów, zawężysz poszukiwania do konkretnego miasta i profilu działalności.
- >** Wpisz w wyszukiwarkę np. „świetlica dla młodzieży Bytom” – od razu pojawi się kilka wyników z informacjami i adresami.
- >** Zapytaj w szkole lub lokalnym ośrodku pomocy społecznej.
- >** Podpytaj rodzinę i znajomych – to najprostsza i bardzo skuteczna metoda.

## Poradnie i przychodnie

Wielu z nas wzdraga się na myśl o poradni czy przychodni zdrowia psychicznego. W związku z małą dostępnością i rzekomo niską jakością usług narosło wokół nich wiele mitów. Ale gdy na szali leży dobro dziecka, warto spróbować przełamać niechęć i wybrać się do poradni czy przychodni. Czego możecie się tam spodziewać?

W każdym powiecie powinna funkcjonować **przynajmniej jedna publiczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna (PPP)**. Kontakt do niej łatwo znajdziesz w internecie (po prostu wpisz w Google'u: PPP + nazwa twojej miejscowości lub miasta powiatowego). Możesz też poprosić o pomoc np. pedagoga szkolnego. Do poradni może się zgłosić z dzieckiem każdy rodzic lub opiekun prawny, nie potrzebujecie skierowania. Dużym atutem poradni publicznej jest to, że pomocy udziela nieodpłatnie. Minus to długie kolejki, ale warto być wytrwałym, szczególnie jeśli nie stać cię na wizytę prywatną.

Do poradni możesz się zgłosić z prośbą o diagnozę oraz wsparcie psychologiczne (doraźną konsultację z psychologiem) bądź psychoterapeutyczne (długotrwałą pracę z psychoterapeutą) dla dziecka i dla siebie. Specjaliści z poradni wydają także opinie i orzeczenia, np. o potrzebie kształcenia specjalnego. Nie obawiajcie się, że wszyscy z okolicy się o tym dowiedzą. Wydana opinia przekazywana jest do szkoły, do której uczęszcza dziecko, wyłącznie na wniosek rodzica lub pełnoletniego ucznia!





The background features several stylized, orange-colored mountain shapes with a grainy, textured appearance. These shapes are scattered across the white page, with some appearing in the top corners and others near the bottom. The central text is positioned between these decorative elements.

CZĘŚĆ III

# Co dalej?

## Twoje dziecko dostało diagnozę

Odbyła się konsultacja u specjalisty, podczas której padło np. słowo „depresja”\*. W pierwszej chwili myślisz sobie, że to chyba żart, bo twoje dziecko jest raczej leniwe i zbuntowane, a nie chore. Przecież nic po nim nie widać. Nie wiesz, co robić, i pewnie targają tobą sprzeczne emocje. Może czujesz wstyd, że czekaliście zbyt długo albo że wcześniej niczego nie zauważyłeś/łaś. Każdy rodzic, który mierzy się z kryzysem psychicznym dziecka, czuje się podobnie. To bardzo trudna sytuacja. Pamiętaj jednak, że diagnoza to pierwszy krok do zdrowienia, a depresja jest uleczalna. Od teraz zaczyna się dla was wymagający czas powrotu do zdrowia.

Nieleczony epizod depresji trwa średnio od 4 do 8 miesięcy, zdarza się, że dłużej. Czasem to rok, a nawet lata, które potrafią zrujnować życie lub dużą jego część. Depresja zwiększa ryzyko uzależnień, utrudnia budowanie i utrzymywanie relacji oraz codzienne funkcjonowanie. Może powracać i współwystępować z innymi zaburzeniami, a nieleczona – nawet zakończyć się śmiercią.

Codziennie przyjmujemy dziecko po próbie samobójczej.

**dr Aneta Górska-Kot,**

ordynator Oddziału Pediatrycznego w Szpitalu Dziecięcym  
im. prof. dr. med. J. Bogdanowicza w Warszawie

## Zastanawiasz się, jak wesprzeć dziecko w tym trudnym czasie? Oto kilka podpowiedzi:

- nie obwiniaj siebie ani dziecka o zachorowanie, nie analizuj teorii przyczyn,
- monitoruj, wspieraj, wykazuj się asertywnością, nauczcie się nazywać rzeczy, emocje i sytuacje po imieniu,
- interesuj się życiem dziecka, ale nie bądź wścibski/a ani zbyt kontrolujący/a,
- obserwuj dziecko i dziel się swoimi obserwacjami z psychiatrą lub psychoterapeutą, zgłaszaj uwagi i zadawaj pytania,
- przyzwyczaj się do drażliwości dziecka i jego różnych stanów emocjonalnych; typowy dla depresji jest brak energii, więc nie mów dziecku, że jest leniwe, jeśli ma gorsze wyniki w nauce; staraj się unikać ocen związanych z objawami choroby, jakby były w strefie wpływów dziecka – bo nie są,
- nie oczekuj szybkich zmian; depresja wymaga z reguły długiego leczenia, a samo leczenie farmakologiczne aktywuje się nawet około miesiąca od chwili przyjęcia leków,
- chwal za każdy, nawet najmniejszy sukces; nie krytykuj dziecka, to nie pomaga,
- depresja psuje relacje z ludźmi; do czasu wyzdrowienia dziecka odpowiadasz za to, co dzieje się między wami i w rodzinie,
- nawet jeśli dziecko jest pod opieką lekarza i terapeuty, bądź dla niego podstawowym oparciem,
- jeśli ty również potrzebujesz wsparcia, poproś o nie.

\*W przypadku diagnozy innych zaburzeń i chorób schemat działania jest bardzo podobny. Postaraj się poznać i zrozumieć zdiagnozowaną przez lekarza chorobę i jej specyficzne objawy, przeczytaj na jej temat jak najwięcej, wykorzystaj w pełni czas podczas konsultacji u specjalisty. Przede wszystkim jednak nie wypieraj faktów i bądź przy dziecku bez względu na wszystko. Staraj się je wspierać i doceniaj małe kroki w długim procesie zdrowienia.

## Nie bój się leków

Wielu z nas ma bardzo sceptyczny stosunek do leków psychiatrycznych. Boimy się „faszerować dzieci psychotropami”.

Ich zła sława i mity skutecznie zniechęcają do prób leczenia

farmakologicznego. Tymczasem leki psychiatryczne nowej

generacji, dobrze dobrane i regularnie zażywane, są bardzo skuteczne. Tak zwane antydepresanty stabilizują nastrój, więc dziecko nie będzie popadać w skrajny smutek (np. wybuchy płaczu), przywrócić też właściwy poziom energii.



Informujcie o skutkach ubocznych, jeśli się pojawią, lekarz pomoże tak dobrać lek i jego dawkę, by terapia była jak najmniej uciążliwa. Niestety, musicie uzbroić się w cierpliwość – leki psychiatryczne to nie aspiryna, która pomaga po 15 minutach. Zazwyczaj zaczynają działać po kilku tygodniach, ale nie zawsze pierwsze przepisane leki zadziałają, czasami potrzebna będzie zmiana tabletek i/lub ich dawki. Z reguły farmakoterapia trwa od 6 do 12 miesięcy, w dużej mierze zależy to od indywidualnego przypadku i np. w sytuacji depresji lub stanów lękowych leczenie utrzymuje się dłużej, w celu zabezpieczenia przed nawrotami.

**Bardzo ważne jest, żeby nie odstawiać leku bez konsultacji z lekarzem – może to być bardzo niebezpieczne. Proces ten musi być monitorowany przez specjalistę.**

## Terapia nastolatka – jak wybrać specjalistę i czego się spodziewać?

W przypadku diagnozy depresji lub innych zaburzeń psychicznych terapia psychologiczna jest dodatkowym i bardzo zalecanym wsparciem. Możecie dostać na nią oficjalne skierowanie od psychiatry lub lekarza rodzinnego (to pozwala zapisać się na refundowaną terapię) albo tylko sugestią, że warto spróbować, jeśli nie zostały potwierdzone inne diagnozy, a twoje dziecko cierpi i trudniej funkcjonuje.



## Jeśli dotychczas nie korzystaliście z pomocy psychoterapeuty, oto kilka wskazówek dotyczących wyboru specjalisty i zasad współpracy z nim:

- Wybierzcie terapeutę/tkę, który/a ma doświadczenie w pracy z młodzieżą. Dziś łatwo sprawdzić dokładny profil terapeuty – większość ma stronę internetową z informacjami, w czym dokładnie się specjalizuje. Warto też poprosić o rekomendacje wśród znajomych; zdziwisz się, jak wiele osób korzysta z tej formy wsparcia.
- Kontrakt terapeutyczny zawierany jest między twoim dzieckiem a terapeutą, więc terapeuta nie będzie ci szczegółowo opisywał, o czym rozmawia z dzieckiem (wyjątek stanowi ewidentne zagrożenie życia), bo obowiązuje go zasada poufności. Nie oczekuj ani nie wymagaj też od dziecka szczegółowych relacji z wizyt. Osoba w terapii ma prawo do zachowania prywatności. Nie naciskaj, jeśli nie chce mówić. Być może nastąpi taki moment, że dziecko samo będzie chciało podzielić się przemyśleniami i doświadczeniem terapii, wtedy bądź gotowa/y je wysłuchać.
- Macie prawo do zmiany terapeuty, jeśli czujecie, że terapia nie przynosi pożądanych efektów, miejcie jednak na uwadze, że to proces długotrwały i trudno oczekiwać spektakularnych efektów po kilku spotkaniach. Powiedzenie terapeutcie o swoich oczekiwaniach lub wrażeniu braku rezultatów jest ważnym elementem terapii.
- To normalne, że tuż po wyjściu z gabinetu terapeuty dziecko może czuć się gorzej, mogą narastać negatywne objawy choroby. Przygotuj się na taką ewentualność. Proces terapeutyczny to duży wysiłek emocjonalny dla każdego, bo podczas terapii poruszane są różne tematy, czasem bardzo trudne. Pomóż dziecku przetrwać trudny moment, zaproponuj spędzanie czasu razem. Jeśli spotkasz się z odmową, przyjmij to ze zrozumieniem i bez żalu. Zwykłe przytulenie lub po prostu bycie obok to też sposób okazania wsparcia.

## Wpływ kryzysu dziecka na całą rodzinę

Zmęczenie, stres, bezsilność, frustracja to stali towarzysze rodziców i opiekunów dziecka w kryzysie psychicznym. Zadajemy sobie pytanie: „Co źle zrobiłem/łam, że moje dziecko ma depresję?”. Choć istnieje szereg czynników sprzyjających ujawnianiu się depresji, to czasem może ona wystąpić nieoczekiwanie, bez wyraźnej przyczyny.

Myli się też ten, kto sądzi, że tylko chory przeżywa trudny czas. Każda osoba z otoczenia chorego może na swój sposób odreagowywać stres związany z kryzysem, bo rodzina to ekosystem, w którym wszystkie elementy wpływają na siebie nawzajem.

**Dlatego w walce o odzyskanie zdrowia i równowagi psychicznej dziecka nie wolno zapomnieć o sobie.**

To na rodzicach i opiekunach ciąży odpowiedzialność za stworzenie dziecku sprzyjających zdrowieniu warunków, bezpiecznej i akceptującej atmosfery. Żeby sprostać temu zadaniu, sami musimy utrzymać się w dobrej kondycji psychicznej. W tym celu trzeba zadbać o podstawy: wystarczającą ilość snu, ruch na świeżym powietrzu, regularne i odżywcze jedzenie. To jest bardzo ważne! Spotkaj się z kimś, z kim możesz szczerze porozmawiać, pójdz na samotny spacer lub bieg po lesie, wybierz się do kina, na siłownię czy masaż, jeśli możesz, wypłacz się i mów „nie”, gdy nie chcesz czegoś zrobić albo nie masz na to siły. Daj sobie prawo do chwili wytchnienia, regeneracji i zdrowego egoizmu. Nawet najdrobniejsza rzecz, która przynosi ulgę, może być na wagę złota w najtrudniejszym okresie. Stale buduj własną sieć wsparcia. Nie tylko wizyta u psychologa i psychoterapia mają wartość terapeutyczną, ale być może to także będzie ci potrzebne.



Choroba jednego z dzieci może powodować wiele napięć i odbijać się niekorzystnie na życiu pozostałych domowników, np. zdrowe rodzeństwo może czuć się odrzucone bądź uważać, że brat lub siostra mają łatwiej (bo np. nie muszą wykonywać wszystkich obowiązków domowych lub mają taryfę ulgową w szkole). Jak temu zapobiec? Najlepiej zacząć od wyjaśnienia wszystkim członkom rodziny, na czym polega choroba lub zaburzenie dziecka. Jeśli rodzeństwo zrozumie, że to nie kaprys czy lenistwo, może stać się bardzo pomocne w procesie zdrowienia. Jeśli sam/a nie potrafisz wyjaśnić członkom rodziny, co się dzieje, lub pomimo prób sytuacja w domu jest napięta, przemyślcie konsultację z psychologiem lub terapeutą rodzinnym.

## Ile to może potrwać?

Musisz uzbroić się w cierpliwość. Poprawa może nastąpić w perspektywie kilku miesięcy, a nawet paru lat. Najważniejsze, by nie czekać z podjęciem działań.

Dostrzegaj każdy mały krok naprzód – nie tylko w samopoczuciu dziecka, ale także w swojej lepszej z nim komunikacji czy większej uważności na własne emocje.

Jeśli oddajesz dziecko w ręce lekarza i/lub terapeuty, pamiętaj, że to nie cudotwórca i nie zdejmuje z ciebie obowiązków rodzica. Kryzys dziecka zawsze jest tragedią i próbą dla rodziny, ale może być też szansą na jej rozwój.

**A prośenie o pomoc to twoja supermoc.**





**Rodzicu, Opiekunie, dziękujemy, że sięgnąłeś po *Pomocnik!*  
Jeśli chcesz pogłębić omawiane wyżej tematy, polecamy lek-  
turę następujących książek:**

*Nastolatek a depresja. Praktyczny poradnik dla rodziców i młodzieży,*  
K. Ambroziak, A. Kołakowski, K. Siwek

*Depresja nastolatków. Jak ją rozpoznać, zrozumieć i pokonać,* K. Ambroziak,  
A. Kołakowski, K. Siwek

*Zaplątane nastolatki. Jak dobrze przeprowadzić córkę z dzieciństwa do  
dorosłości,* L. Damour, tłum. J. Ochab

*Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały. Jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły,*  
A. Faber, E. Mazlish, tłum. M. Więżnowska, B. Horosiewicz

*My – rodzice dorosłych dzieci,* E. Woydyłło

*Nastolatki pod lupą. Poznaj, by zrozumieć,* A. Piotrowska

*Smaki dzieciństwa,* M. Kątna



Wydanie przygotowane przez zespół Gazeta.pl, Agora S.A., ul. Czerska 8/10, 00-732 Warszawa

autorki: Nina Mocior, Magdalena Jaranowska, Paulina Dudek

redaktorka prowadząca: Paulina Dudek

konsultacja merytoryczna: Mirosława Kątna, Aleksandra Piotrowska, Ewa Woydytło-Osiatyńska

projekt graficzny, skład, okładka, ilustracje: Dominika Byczkowska

korekta: Dorota Dul

koordynacja Weekend.gazeta.pl: Paulina Mudant-Siwicka

koordynacja Polska Akcja Humanitarna: Helena Krajewska

koordynacja Komitet Ochrony Praw Dziecka: Magdalena Stachowiak-Alexandrowicz

koordynacja projektu: Marta Radziak-Kucharska

druk: OFFSET DRUK Sp. z o.o., ul. Św. Maksymiliana Kolbego 16, 36-060 Głogów Małopolski  
Warszawa, 2022

EGZEMPLARZ NIE DO SPRZEDAŻY

WEEKEND.GAZETA.PL

